

**ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE.
FINANCE LAW. INFORMATION LAW**DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-21>**ЗУМОВЛЕНІСТЬ ОБРАННЯ ЕФЕКТИВНИХ СПОСОБІВ
ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ
ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ СУДУ****Бойченко І. В.**

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

Сформульована при нормативному визначенні завдань, мета судочинства у процесуальних кодексах розкривається через ефективний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень та зумовлює підпорядкованість решти процесуальних інститутів забезпеченню необхідності її досягненню. Це відповідає гарантіям прав особи за конвенційною системою захисту, які викладені у ст. 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Європейський суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях, аналізуючи національні системи правового захисту на предмет дотримання права на ефективність внутрішніх механізмів в аспекті забезпечення гарантій, вказував, що для того, щоб бути ефективним, засіб захисту має бути незалежним від будь-якої вжитої на розсуд державних органів дії, бути безпосередньо доступним для тих, кого він стосується (див. рішення від 06.09.2005 р. у справі «Гурепка проти України» (*Gurepka v. Ukraine*), заява № 61406/00, п. 59); спроможним запобігти виникненню або продовженню стверджуваному порушенню чи надати належне відшкодування за будь-яке порушення, яке вже мало місце (див. рішення від 26.10.2000 р. у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*), заява № 30210/96, п. 158) (п. 29 рішення Європейського суду з прав людини від 16.08.2013 р. у справі «Гарнага проти України» (*Garnaga v. Ukraine*), заява № 20390/07).

Таким чином, ефективність отриманого захисту прав, свобод та інтересів за наслідками звернення до суду – складне збірне поняттям,

яке в найбільш загальних рисах, можна охарактеризувати як здатність забезпечувати реальний вплив судового рішення на правовий статус особи у спірних правовідносинах шляхом відновлення, визнання, встановлення порушених, оспорюваних, невизнаних прав, свобод чи інтересів особи.

В.М. Кравчук критеріями ефективності судового захисту виокремлює, окрім реальності захисту прав, швидкість та доступність (в контексті грошових витрат). При цьому реальність залежить від якості, помножене на негайне виконання рішення. В свою чергу, якість рішення, на його ж думку, полягає у зрозумілості, дієвості, «виконуваності» та її незалежності, при цьому, від позивача. Крім того, рішення має включати запобіжники від повторень порушень та утворенню нових спорів [1].

Все це неодмінно веде при вирішенні справи до застосування судом таких способів захисту, які б дозволили забезпечити поставлену мету і виконати завдання, які з неї випливають у названому контексті.

На сьогодні частими випадками у практиці Верховного Суду є відмова у задоволенні позову з обґрунтуванням неефективності застосування способу захисту прав особи, який визначений нею у сформульованих позовних вимогах, оскільки такий не веде до відновлення порушених, оспорюваних або не визнаних прав, свобод чи інтересів позивача. А тому, вже навіть з огляду на це, справедливим є усталене твердження, за яким питання ефективності судового захисту – це питання безпосередньої складової права на судовий захист у цілому.

Питання способів захисту прав особи у суді тісно пов'язане із визначенням повноважень суду при розгляді та вирішенні відповідної справи. Останнє О.З. Хотинська-Нор відносить до одного з двох структурних елементів права на справедливий суд, що передбачене ст. 6 Конвенції – юрисдикційну складову, до якої дослідниця відносить обов'язок суду діяти у спосіб та відповідно до повноважень, передбачених законом, у межах своєї компетенції, – та не лише визначає засади організації легітимної судової влади у державі, а й перебуває у тісному взаємозв'язку з її процесуальним режимом [2, с. 185]. Суди, будучи частиною державного апарату, при реалізації власної компетенції підкоряються дії аксіоматичних положень конституційного устрою ст. 6 та ч. 2 ст. 19 Конституції України щодо обов'язку діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України з дотримання принципу функціонального розподілу влади.

Вказані положення неодноразово визначалися нормативною гарантією недопущення узурпації державної влади (абз. 1 п. 2 90

мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24.06.1999 р. № 6-рп/99, абз. 2 п. 4.5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005 р. № 6-рп/2005), а також, перебуваючи у взаємозв'язку з іншими конституційними положеннями Розділу I Конституції України, відображають фундаментальне положення конституціоналізму щодо необхідності обмеження державної влади з метою забезпечення прав і свобод людини та зобов'язують наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до установлених Конституцією України цілей їх утворення (абз. 5 п. 3.1 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 р. № 5-рп/2019). В тому числі, вказані висновки релевантні і щодо засад функціонування судової гілки влади у механізмі держави.

У зв'язку із цим, мета судочинства не може використовуватися для абсолютного виправдовування будь-яких застосовуваних засобів, оскільки при недотриманні визначених законом рамок повноважень та компетенції це здатне зруйнувати основи конституційного ладу. А відповідальність держави перед людиною за свою діяльність передбачає не лише відповідальність за функціонування окремих її інститутів, або виправлення їхніх окремих помилок, а за цілісну систему здійснення державної влади, яка б дозволила забезпечувати реальне правовладдя (верховенство права) у суспільних відносинах.

Водночас, наприклад, ч. 2 ст. 5 КАС України передбачає, що захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Вказане положення дозволяє суду діяти зі значним ступенем свободи правозастосування, обираючи спосіб захисту, який прямо процесуальним законодавством не передбачений, але випливає із природи права, про захист якого звертається особа у публічно-правовому спорі, що належить до юрисдикції адміністративних судів, та його нормативно-правового регулювання.

Прикладом останнього може слугувати можливість задоволення позову з вимогою про стягнення коштів у порядку адміністративного судочинства (що не відповідає прямо визначеним повноваженням адміністративних судів) у тому випадку, коли предметом розгляду у справі, що відповідає ознакам адміністративної, було саме право особи на відповідну суму коштів (майно у формі відповідних грошових сум) щодо призначених, але не нарахованих або не виплачених сум коштів пенсій або соціальних допомог за попередні періоди або щодо

незаконно скасованих попередньо призначених виплат за період, коли виплата не проводилася, або щодо недоплати призначеної виплати, через її неправильно визначений розмір, або ж сум грошових коштів, підстави і розмір виплати яких самостійно може визначатися судами (наприклад, відшкодування шкоди, завданої оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень).

Вказані міркування дозволяють продовжувати доктринальні дослідження з виходом на практичне застосування можливостей адміністративного суду, у порядку ефективного захисту прав, свобод та інтересів позивача, застосовувати способи захисту, які впливають, в першу чергу, з природи порушених прав, свобод та інтересів у спірних правовідносинах (в тому числі, майнових). Зважаючи на те, що саме вони є істинними підставами звернення до суду, ефективність захисту визначається саме досягненням стану відновлення порушеного, оспорюваного або невизнаного права особи. Хоча у більшості випадків, таке досягається саме через вплив на поведінку відповідача у спорі, однак це не завжди є універсальним способом ефективного захисту прав особи-позивача.

Література:

1. Кравчук Володимир. Принципи адміністративного судочинства. АПУ & ВС: одинадцятий вебінар. Київ, 2020. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7657/> (дата звернення: 28.06.2021 р.)
2. Хотинська-Нор О.З. Право на «суд, встановлений законом» як структурний елемент права на справедливий суд: український контекст. *Адвокат*. 2015. № 1. С. 184–193.